

Неля Григорівна НАГАЙЧУК

кандидат економічних наук, доцент,
в. о. декана фінансово-кредитного факультету,
Черкаський навчально-науковий інститут
ДВНЗ «Університет банківської справи»
E-mail: nagaichuk_n@mail.ru

Наталя Миколаївна ТРЕТЯК

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів і кредиту,
Черкаський навчально-науковий інститут
ДВНЗ «Університет банківської справи»
E-mail: natali_m2008@ukr.net

**КОРПОРАТИВНЕ СТРАХУВАННЯ В СИСТЕМІ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ
ПІДПРИЄМСТВА**

Нагайчук, Н. Г. Корпоративне страхування в системі ризик-менеджменту підприємства [Текст] / Неля Григорівна Нагайчук, Наталя Миколаївна Третяк // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2016. – Том 24. – № 1. – С. 145-152. – ISSN 1993-0259.

Анотація

Вступ. Дослідження змісту ризик-менеджменту та його ролі у забезпеченні стійкого та прибуткового функціонування підприємств викликає наукове зацікавлення багатьох фахівців, однак з появою нових інструментів управління ризиками потребує постійного уточнення. Вивчення методів, способів та інструментів управління дає підстави для більш глибокого розуміння можливостей застосування корпоративного страхування в системі ризик-менеджменту вітчизняних підприємств. Усе це визначає значущість розвідок у цій царині з виокремленням переваг та недоліків корпоративного страхування з метою уникнення збитків від реалізації ризиків, притаманних підприємницькій діяльності.

Мета. Визначити зміст поняття «корпоративне страхування» та окреслити межі застосування послуг з корпоративного страхування при управлінні ризиками підприємств реального сектору економіки.

Метод (методологія). Для досягнення поставленої мети використано методи збору і узагальнення інформації. У процесі дослідження застосовано логічний метод, що дало змогу проаналізувати наукові праці у галузі ризик-менеджменту та корпоративного страхування; порівняльний – для визначення дефініції «корпоративне страхування», формування його мети, завдань та принципів в контексті складової системи ризик-менеджменту підприємства; графічний – з метою унаочнення результатів дослідження.

Результати. Зроблено висновок про можливість розглядати страхування як одне з джерел фінансового забезпечення діяльності та розвитку підприємства через призму складової системи його ризик-менеджменту. Сформульовано трактування корпоративного страхування як елементу ризик-менеджменту підприємства. Визначено, що основною метою корпоративного страхування є забезпечення підприємства компенсаційним ресурсом достатнього за обсягом і за прийнятну ціну. За результатами дослідження схеми основних бізнес-процесів з організації корпоративного страхування підприємства побудована матриця взаємодії «страховик – страхувальник», впровадження якої розширить можливості для ефективної співпраці підприємства зі страховою компанією, оптимальної оцінки ризиків та майбутнього результату від страхування, як шансу уникнення ризиків діяльності. Усе зазначене вище підтверджує те, що корпоративне страхування можна використовувати як інструмент системи управління ризиками підприємства.

Ключові слова: підприємство; ризики підприємства; ризик-менеджмент; система ризик-менеджменту; корпоративне страхування; страховик; страхові послуги.

Nelya Hryhorivna NAHAYCHUK

PhD in Economics,
Associate Professor,
Dean,
Faculty of Finance and Credit,
Cherkasy Educational–Scientific Institute,
University of Banking
E-mail: nagaichuk_n@mail.ru

Natalya Mykolayivna TRETYAK

PhD in Economics,
Associate Professor,
Department of Finance and Credit,
Cherkasy Educational–Scientific Institute
University of Banking
E-mail: natali_m2008@ukr.net

CORPORATE INSURANCE IN THE SYSTEM OF ENTERPRISE RISK MANAGEMENT

Abstract

The Introduction. Many scientists have been interested in research into the content of risk management and its role in ensuring stable and profitable business. However, the emergence of new risk management tools requires constant refinement and scope. Research methods, techniques and management tools give reasons for a better understanding of possibilities for application of corporate insurance system of risk management of domestic enterprises. This determines the importance of research in this area with the release advantages and disadvantages of the use of corporate insurance to avoid losses from sales risks inherent in a business.

Purpose of the article is to define the concept of 'corporate insurance' and to determine the scope of applying services to corporate insurance risk management at enterprises in the real sector.

The method (methodology). The methods of collection and generalization of information have been used to achieve this goal. The following methods have been used: a logical method which makes it possible to analyse the scientific work in the field of risk management and corporate insurance; a comparative method which is used to determine the definition of 'corporate insurance', the formation of its goal, objectives and principles in the context of a component of risk management of an enterprise; and a graphic method, which gives the possibility to visualize the results of the research.

Results. The conclusion about the possibility to consider insurance as a source of financial security and the development of an enterprise through the lens component of its risk management has been made. The interpretation of corporate insurance as a component of risk management of an enterprise has been formulated. It has been determined that the main purpose of corporate insurance is to provide an enterprise with compensation resource of sufficient volume and at a reasonable price.

According to the search the structure of the core business processes of company's corporate insurance, the matrix of interactions between the insurer and the insured have been constructed. Their implementation will expand the possibilities for effective cooperation of an enterprise with an insurance company, the optimal risk and future results of insurance as a chance of avoiding risk. All the above facts confirm that corporate insurance can be used as a tool for risk management of an enterprise.

Keywords: enterprise; enterprise risks; risk management; risk management system; corporate insurance; insurer and insurance services.

JEL classification: G32

Вступ

Сучасна економіка не може існувати без стабільно та прибутково функціонуючих підприємств різних галузей. Будь-яка підприємницька діяльність характеризується наявністю ризиків, реалізація яких може значною мірою вплинути на фінансову стійкість підприємства та його здатність одержувати прибуток. В умовах постійно зростаючого різноманіття ризиків та наслідків їх реалізації підприємства змушені будувати внутрішню систему управління корпоративними ризиками та шукати компенсаційні механізми усунення наслідків їхнього впливу на діяльність, що передбачають використання різноманітних форматів страхового захисту, а також їх комбінації.

Проблемам дослідження ролі страхування в розвитку суб'єктів підприємницької діяльності як одного

з найбільш ефективних інструментів управління ризиками і стабілізатора соціально-економічних процесів, до яких залучено підприємство, присвячені роботи В. В. Железняк, О. Є. Кропотіної, М. В. Мниха, А. Н. Пономарьова та ін. Однак недостатньо висвітленою залишається проблема використання корпоративного страхування як інструменту забезпечення стійкого розвитку підприємства через призму функціонування системи ризик-менеджменту та визначення можливих форматів взаємодії підприємства-страхувальника зі страховиком.

Мета статті

Метою статті є дослідження суті, мети, завдань та принципів організації корпоративного страхування, обґрунтування необхідності залучення його до системи управління ризиками підприємства та побудова матриці взаємодії «суб'єкт підприємницької діяльності – страхова компанія» з результируючим показником – страховою послугою.

Виклад основного матеріалу дослідження

Ризики можуть бути різної природи, що зумовлено залежністю бізнесу від можливих змін в економічній політиці уряду, у пріоритетних напрямках його діяльності, від уразливості фінансової системи.

Загалом можна виокремити такі ризики, що загрожують підприємству:

- невиконання (неналежного виконання) договірних зобов'язань;
- перерви у виробничій і комерційній діяльності внаслідок поломки машин, обладнання, помилок персоналу або протиправних дій третіх осіб;
- зниженням обсягів продажів товарів (робіт, послуг) унаслідок непередбаченого зростання конкуренції, зниження платоспроможного попиту споживачів;
- втрати грошових коштів підприємців, що перебувають у фінансово-кредитних установах;
- часткової чи повної втрати реальних / портфельних інвестицій та доходів від них унаслідок:
 - подій природного характеру, що впливають на об'єкт інвестування;
 - помилок бізнес-проекту, що є об'єктом інвестування;
 - протиправних дій третіх осіб;
 - погіршення фінансово-економічного стану, неплатоспроможності емітента цінних паперів, зміни ставки рефінансування НБУ;
- інноваційні ризики – ризики від упровадження результатів досліджень, проектно-конструкторських розробок;
- збільшення витрат на виробництво і реалізацію товарів (робіт, послуг) унаслідок інфляційного зростання цін, зміни курсу валют, виникнення непередбачених витрат у результаті стихійних лих, судових витрат, збільшення матеріальних затрат та ін.;
- збитків у зв'язку із втратою майнових прав на майно підприємця і його немайнових прав на об'єкти інтелектуальної власності, торгової марку тощо;
- втрати підприємцем-боржником забезпечення виконання ним зобов'язань перед кредитором за кредитним договором унаслідок погіршення платоспроможності чи банкрутства поручителя, гаранта;
- збитків підприємця внаслідок нелояльності чи помилок персоналу;
- банкрутства підприємця;
- втрати ділової репутації підприємства чи установи тощо [1, с. 50].

Усі перераховані вище можливі втрати також можуть бути і наслідком кризових явищ в економіці та вимагають розроблення відповідного механізму антикризового управління з метою уникнення таких втрат.

Теорія ризику виробила механізми зниження його ступеня, а відповідно, і втрат від ризику. Зрозуміло, що ризик для конкретного підприємця є індивідуальним, тому і використання того чи іншого методу управління в ризикових умовах також є індивідуальним і визначається реальними економічними обставинами. Тому кожному підприємству слід будувати власну систему управління ризиками, яка, крім усього іншого, повинна містити потенційні джерела для фінансування втрат, яких може зазнати підприємство внаслідок негативної реалізації ризику. Система управління ризиками містить прийоми ризик-менеджменту, які передбачають способи розв'язання ризиків та інструменти зниження його ступеня. Серед множини інструментів управління ризиками особливе місце належить страхуванню. Організація захисту від втрат шляхом страхування здійснюється через механізм перерозподілу збитку між усіма учасниками, які беруть участь у формуванні страхового фонду. Це так звана кооперація з подолання наслідків стихійних лих і протиріччями, які виникають усередині суспільства через відмінності у майнових інтересах суб'єктів, що вступили у виробничі відносини [2]. Мета та принципи організації страхового захисту підприємства наведені на рисунку 1. Недостатній обсяг страхового захисту майнових інтересів призводить до появи некомпенсованих втрат на підприємствах, що викликає

економічно невиправдане відволікання коштів з їх обороту [3]. Раціональним вибором у такій ситуації може стати укладання договорів страхування із спеціалізованими компаніями – страховиками, що розглядається як основний зовнішній страховий ресурс суб'єкта підприємництва.

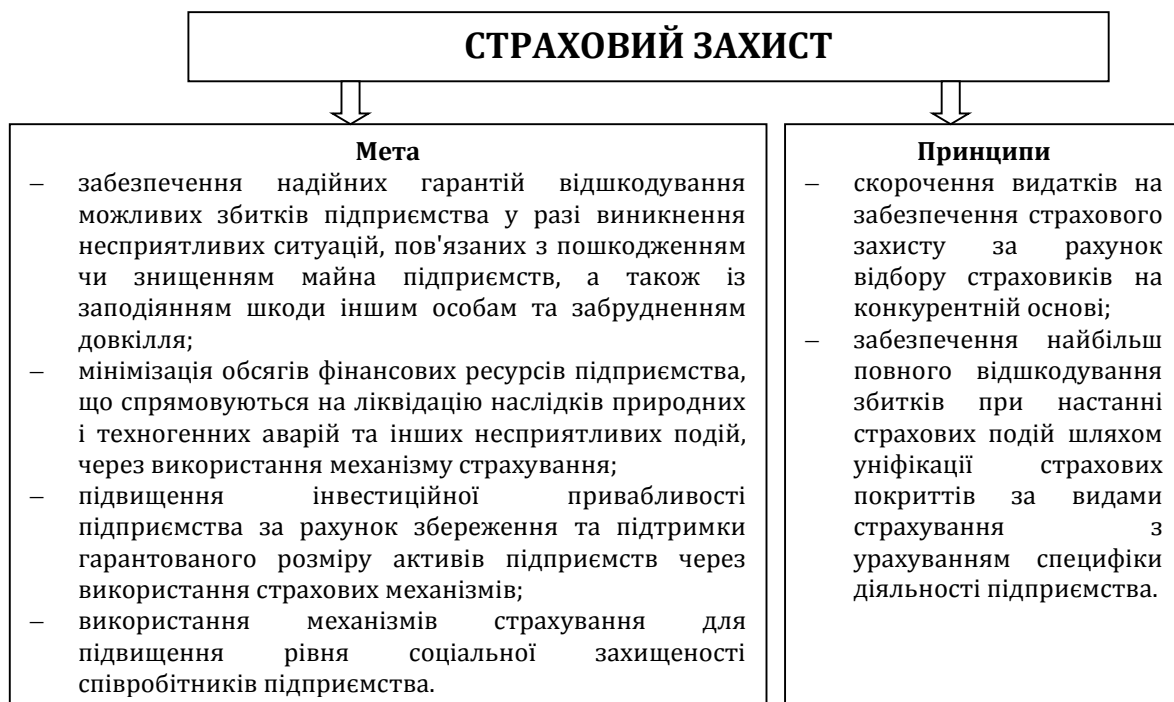

Рис. 2. Мета страхового захисту підприємства та принципи його організації*

*Складено автором за [5]

Страхування слід розглядати через призму фінансової політики підприємства загалом як важливий елемент фінансового механізму, що дозволяє знизити ризики підприємства, а в окремих випадках виступає необхідною умовою для залучення необхідних фінансових ресурсів чи використання тієї чи іншої форми фінансування розвитку підприємства [4]. Як відомо, суть страхування полягає в передачі ризику страховику за певну плату. Підприємство, здійснюючи відволікання частини власних фінансових ресурсів на сплату страхових премій, має витрати, але значно менші втрати коштів, ніж при самострахуванні, за якого відбувається недоінвестування виробництва і втрата частини прибутку (на вилучений з обороту капітал). З іншого боку, в майбутньому можливе надходження коштів у вигляді компенсації збитків при настанні страхового випадку. У результаті відбувається перерозподіл фінансових потоків, який призводить до зміни вартості підприємства і його чистих активів, розрахованих із урахуванням очікуваних грошових надходжень.

В окремих випадках наявність договору страхування є умовою для здійснення певної діяльності чи отримання послуги, в тому числі і фінансової, прикладом цього може слугувати поліс страхування будівельно-монтажних ризиків чи договір страхування заставного майна при банківському кредитуванні.

Таким чином, крім компенсації збитків, роль страхування полягає і в розширенні можливостей підприємства щодо здійснення певної діяльності (інноваційної, інвестиційної) та отримання інших видів послуг (транспортних, фінансових тощо), тобто страхування розглядається ще і як обов'язкова умова реалізації інших відносин підприємства.

З огляду на зазначене, основними перевагами страхування як одного із елементів ризик-менеджменту підприємства можна вважати, по-перше, залучення досвідчених фахівців страховика до процесів оцінки ризиків підприємства, складання карти ризиків і розробки програми страхового захисту; по-друге, залучення коштів страховика як джерел фінансування (забезпечення) у випадку порушення умов стійкого розвитку підприємства внаслідок настання несприятливих подій, що призводять до збитків; по-третє, послаблення впливу чинника невизначеності при складанні фінансових планів підприємства та вивільнення фінансових ресурсів унаслідок відмови від створення власних резервних фондів і більш ефективного їх використання.

Наведене вище свідчить, що управління ризиками – це системна діяльність, яка передбачає розробку моделі оптимального страхового захисту підприємства, що має містити ідентифікацію ризиків, які

становлять загрозу для підприємства, прогнозні величини можливих збитків, перелік видів страхових послуг, які відповідають виявленим ризикам, розміри страхового забезпечення за конкретними об'єктами та величини утримання ризику на власній відповідальності (розмір франшиз та їх види).

У сучасних умовах страховий захист підприємства реалізується шляхом надання послуг з корпоративного страхування. У науковій літературі наведено достатньо велику кількість різнопланових підходів до визначення сутності поняття корпоративного страхування (рис. 2).

Рис. 2. Підходи до визначення суті корпоративного страхування*

*Складено автором

Однак наведені підходи не враховують сукупність специфічних особливостей, які характеризують корпоративне страхування:

- по-перше, дозволяє збільшити капіталізацію підприємства шляхом дотримання безперервності відтворювальних процесів, що є умовою забезпечення стійкого розвитку і стабільності позитивного фінансового результату. Крім того, збільшення капіталізації веде до збереження і примноження фінансових потоків [1];
- по-друге, корпоративне страхування вигідне не лише для продавця страхових послуг, але для страховальника – юридичної особи, оскільки страхові платежі за розмірами значно менші можливих збитків і ймовірних страхових відшкодувань. Крім того, практична реалізація превентивної функції страхування через фінансування заходів із запобігання збиткам чи надання рекомендацій щодо управління ризиками дозволяють знизити ймовірність виникнення несприятливих подій, підвищити сервіс страхового обслуговування й поліпшити систему управління ризиками [6, с. 115].

Урахування таких особливостей дозволило трактувати корпоративне страхування як складову ризик-менеджменту підприємства, що є системою економічних відносин між страховою компанією та страхувальником (підприємством), за яких останній сплатою страхових премій забезпечує собі фінансування ймовірних збитків унаслідок реалізації ризиків його виробничо-господарської діяльності шляхом одержання від страховика страхового відшкодування чи компенсації шкоди, завданої майну чи здоров'ю третіх осіб.

Звернення до корпоративного страхування спрямоване на досягнення основної мети – забезпечення підприємства компенсаційним ресурсом, достатнім за обсягом і за прийнятну ціну, що досягається через виконання основних завдань із дотриманням відповідних принципів (рис. 3).

Різноманітність завдань, які покликане вирішувати корпоративне страхування, обумовлює існування широкого спектру його видів, що можуть бути класифіковані за різними ознаками: за об'єктами страхування, страховими ризиками, родом небезпеки, відповідними стадіями колообігу фінансових ресурсів підприємства – грошової, виробничої і товарної.

Звичайно підприємство насамперед зацікавлене у збереженні своїх активів як виробничого, так і іншого призначення, а також у продовженні своєї діяльності навіть у випадку реалізації різного роду ризиків.

Таким чином, управління ризиком підприємства – це не одномоментний (разовий захід), а система заходів, що містить моніторинг потенційних та наявних ризиків, їх аналіз і планування заходів, що компенсують можливий збиток чи втрати. Через впровадження та використання сучасних способів управління ризиками можуть зменшитися витрати на відшкодування збитків, а вивільнені фінансові ресурси, що спрямовувалися на покриття збитків, які виникають унаслідок прорахунків у господарській діяльності підприємства і виробництва.

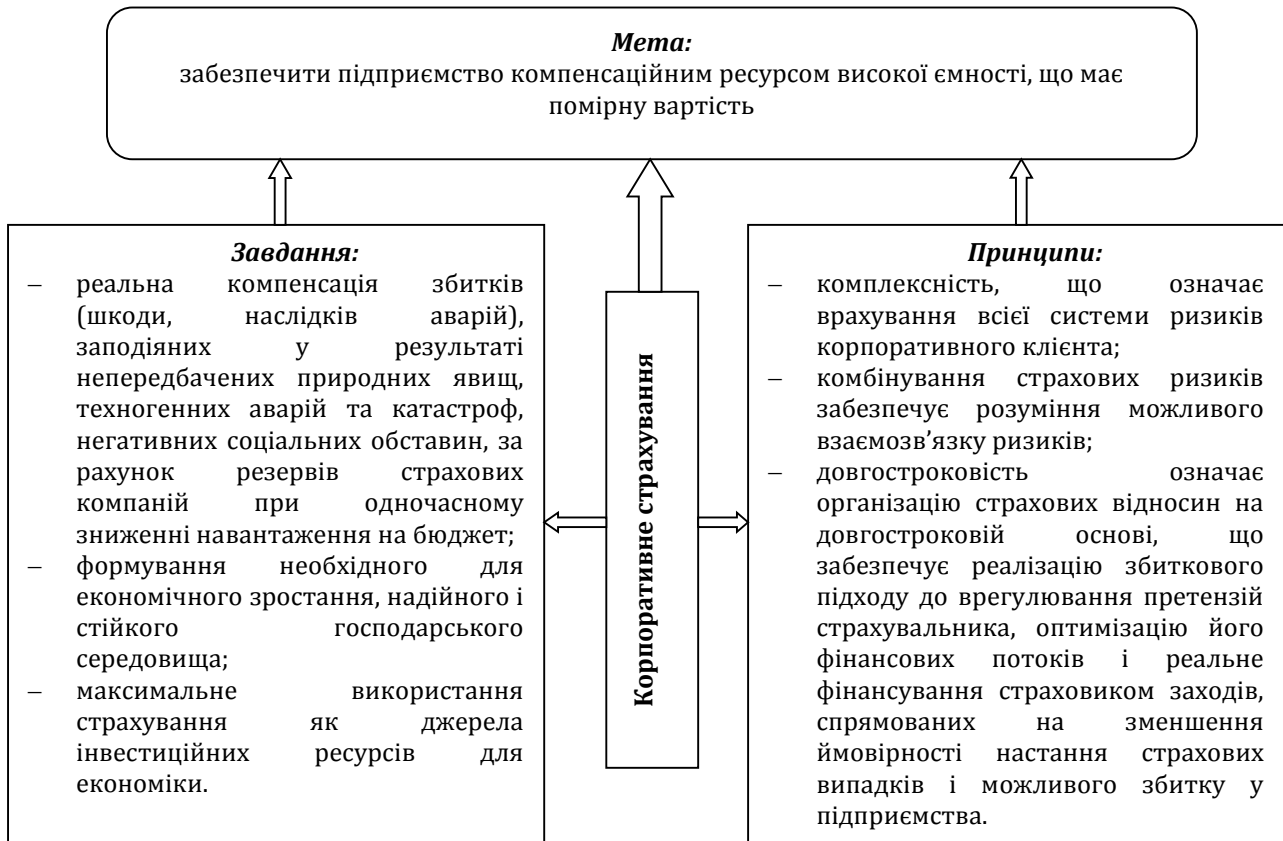

Рис. 3. Мета, завдання та принципи корпоративного страхування

**Складено автором за [7, с. 61]*

Мета системи управління ризиками на основі страхового захисту полягає в зниженні рівня ризиків, супутніх діяльності компанії, до прийняттого для акціонерів (власників) рівня шляхом передачі ризиків страховику і тим самим сприяння досягненню поставлених перед компанією цілей (рис. 4).

Управління ризиками на основі побудови страхового захисту підприємства організовується за результатами аналізу його діяльності з урахуванням факторів, що впливають на оцінку можливого збитку.

Звернення підприємства до страхової компанії за страховим захистом передбачає усестороннє вивчення страховиком (сюрвеєром, оцінювачем) особливостей та специфіки бізнесу корпоративних клієнтів з метою формування програми попереджувальних заходів і розробки пакетів страхових продуктів у межах наявних програм страхового захисту, які найбільш повно відповідають потребам того чи іншого підприємства.

Задля вирішення поставленого завдання побудовано матрицю взаємодії: «суб'єкт підприємницької діяльності – страхові продукти» (табл. 1), яка ілюструє попит підприємства на управління конкретним ризиком підприємства і пропозицію страхової компанії страхової послуги, що відповідає певному ризику [8]. Взаємодія можлива за умови наявності попиту підприємства та пропозиції страхової компанії на управління визначеними ризиками.

СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ НА ОСНОВІ КОРПОРАТИВНОГО СТРАХУВАННЯ

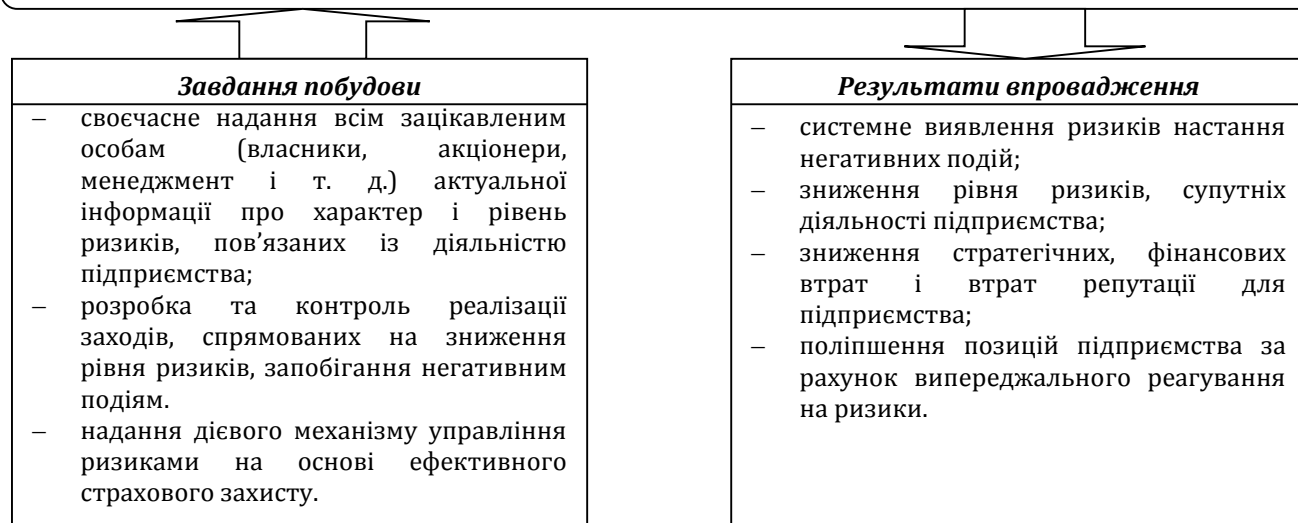

Рис. 4. Завдання побудови та результати впровадження системи управління ризиками на основі корпоративного страхування

**Складено автором*

Таблиця 1. Матриця взаємодії «суб'єкт підприємницької діяльності – страхова компанія»

Елементи виробничого процесу		НДР, ОКР і розробка проєктів	Виробництво	Фінанси	Персонал	Логістика, збут
Галузі страхування	Страхові продукти					
Особисте страхування	Добровільне страхування від нещасних випадків	+	+		+	
	ДМС	+	+		+	+
	Страховання життя	+	+		+	+
	Недержавне пенсійне страхування	+	+		+	+
Майнове страхування	Страховання від вогню та інших небезпек	+	+		+	+
	Страховання від збитків унаслідок перерв у виробництві		+	+	+	
	Страховання оборотних і необоротних активів	+	+	+		+
	Страховання будівельно-монтажних ризиків	+	+			
	Страховання інвестиційних проєктів	+	+			+
	Страховання фінансових ризиків	+	+	+		+
	Страховання вантажів		+			+
	Страховання транспортних засобів	+	+		+	+
Страховання відповідальності	Страховання додаткових витрат	+	+	+		+
	Страховання відповідальності підприємств – джерел підвищеної небезпеки		+	+	+	
	Страховання відповідальності власників транспортних засобів	+	+		+	+
	Страховання відповідальності за непогашення кредиту	+		+		+
	Страховання відповідальності за забруднення довкілля		+			+
	Страховання професійної відповідальності	+	+	+	+	

Відсутність чітких критеріїв прийняття рішень відносно вибору страхування як методу управління ризиком не дозволяє автоматично класифікувати ризики на ті, що підлягають страхуванню, і ті, що не можуть бути застрахованими. Успішність взаємодії страхової компанії та виробничого підприємства визначається можливістю і доцільністю взаємодії, а також економічною ефективністю страхового захисту.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Визначено роль страхування: як важливий елемент фінансової політики підприємства загалом та фінансового механізму зокрема, дозволяє знизити підприємницькі ризики та слугує обов'язковою умовою для залучення і використання інших джерел та інструментів фінансування розвитку підприємства.

Запропоновано авторське визначення корпоративного страхування як складової ризик-менеджменту підприємства, що є системою економічних відносин між страховою компанією та страхувальником (підприємством), за яких останній сплатою страхових премій забезпечує собі фінансування ймовірних збитків унаслідок реалізації ризиків його виробничо-господарської діяльності шляхом одержання від страховика страхового відшкодування чи компенсації шкоди, завданої майну чи здоров'ю третіх осіб.

Список літератури

1. Кропотина, О. Е. Страхование как метод управления рисками промышленных предприятий / О. Е. Кропотина // Экономика и управление народным хозяйством. — 2009. — №11/12. — С. 12-14.
2. Шахов, В. В. Страхование: учебник для вузов. / В. В. Шахов. — М.: Страховой полис: ЮНИТИ, 2003 — 203 с.
3. Мних, М. В. Страхування в Україні: сучасна теорія і практика: [монографія] / М. В. Мних. — К.: Знання України, 2006. — 284 с.
4. Третяк, Н. М. Формування оптимальної структури фінансування інноваційного розвитку підприємства [Текст] / Н. М., Третяк, Н. Г. Нагайчук // Фінансовий простір. — 2015. — №4 (20). — С. 175-180. — Режим доступу: <http://fp.cibs.ubs.edu.ua/files/1504/15tnmirp.pdf>.
5. Салов, А. Н. Управление рисками на основе эффективной страховой защиты бизнеса // Владивостокский государственный университет экономики и сервиса. — 2015. — № 1(3). — С. 499-502.
6. Натальин, Алексей Александрович. Развитие корпоративного страхования в условиях рынка: диссертация. кандидата экономических наук: 08. 00. 10. / А. А. Натальин. — Саранск, 2006. — 172 с.
7. Пономарёв, А. Н. Разработка модели процесса корпоративного страхования. Имущественное корпоративное страхование / А. Н. Пономарёв // Вестник ВГУ. Серия: Экономика и управление. — 2009. — №2. — С. 61-68.
8. Шарапова, С. А. Страхование как инструмент управления социальными и промышленными рисками / С. А. Шарапова // Вестник Московской государственной академии делового администрирования. — 2011. — № 4 (16). — С. 118-129.

References

1. Kropotina, O. E. (2009). Strakhovanye kak metod upravleniya riskamy promyshlennykh predpriyatiy. *Ekonomika i upravlenie narodnym khozyaystvom*, 11/12, 12-14.
2. Shakhov, V. V. (2003). *Strakhovanye*. Moscow: Strakhovoy polys: YUNITI.
3. Mnykh, M. V. (2006). *Strakhuvannya v Ukrayini: suchasnateoriya i praktyka*. Kyiv: Znannya Ukrayiny.
4. Tretyak, N. M. & Nahaychuk, N. H. (2015). Formuvannya optymal'noyi struktury finansuvannya innovatsiynoho rozvytku pidpryyemstva. *Finansovyy prostir*, 4(20), 175-180.
5. Salov, A. N. (2015). Upravlenie riskami na osnove effektivnoy strakhovoy zashchity biznesa. *Vladyvostokskii hosudarstvennyy unyversytet ekonomiky i servisa*, 1(3), 499-502
6. Natal'yn, A. A. (2006). *Razvitie korporativnoho strakhovaniya v usloviyakh rynka*. Saransk.
7. Ponomarev, A. N. (2009). Razrabotka modely protsessa korporativnoho strakhovaniya. Imushchestvennoe korporativnoe strakhovanie. *Vestnyk VHU. Seryya: Ekonomika i upravleniye*, 2, 61-68.
8. Sharapova, S. A. (2011). Strakhovanie kak instrument upravleniya sotsial'nymi i promyshlennymi riskamy. *Vestnik Moskovskoy hosudarstvennoy akademii delovoho administrirovaniya*, 4 (16), 118-129.

Стаття надійшла до редакції 01.06.2016 р.